

# **КОСТЮМ ДИЗАЙНЫНДАҒЫ ТАРИХИ ДӘСТҮРЛЕР ЖӘНЕ ЗАМАНАУИ БЕЗЕНДІРУ ӘДІСТЕРІ**

## **Мақала**

**ДЖУРСИНОВА КАРЛЫҒАШ АЛИБЕКОВНА**

Мемлекеттік киім дизайны кафедрасының бакалаврларды даярлау бағдарламасына «Костюм дизайнындағы безендірудің заманауи әдістері» пәнін енгізуді ұсынғымыз келеді. Бұл пәнді енгізу қажеттілігі ұзақ уақыт бойы сән үрдістерінде материалдарды ою-өрнек және киімді безендіру тақырыбына деген қызығушылықтың артуымен негізделген.

Пәннің мақсаты студенттерге, болашақ костюм дизайнерлеріне, әр түрлі сәндік мотивтер мен оларды орындау тәсілдерін ашып көрсету; әр түрлі декор түрлерін костюмде қолдану принциптерімен таныстыру; сонымен қатар ою-өрнектің әртүрлі түрлері туралы ақпаратты іздеудің негізгі бағыттарын анықтау. Осы пәнді оқу нәтижесінде студенттер әртүрлі сәндік әшекейлерді зерттеу және талдау дағдыларын меңгеріп, оларды заманауи сән үрдістеріне сәйкес стильдеуі мүмкін, зерттеу жұмыстарының нәтижелерін шығармашылық жұмыстарында қолдануды үйренеді. Ақпараттық іздеудің негізгі бағыттары:

- өткен дәуірдің әртүрлі стильдерінің сәндік мотивтері;
- XX ғасырдың әр кезеңіндегі ою-өрнектер;
- костюмдердің дәстүрлі ою-өрнектері және әр түрлі елдердің сәндік-қолданбалы өнер объектілері;
- сәндік мотивтердің нақты түрлерін, олардың масштабын, түстер схемасын және стилизация сипатын қолдану бойынша ұсыныстар беретін сән үрдістері.

Ою-өрнек өнері және практикалық дағдылар саласындағы ақпарат көздері туралы алған білім студенттерге өткен мен қазіргі уақыттың байланыс нүктелерін табуға, өздерінің тоқыма ою-өрнектерінің инновациялық үлгілерін және киімге арналған материалдар текстурасын, элементтері мен бөлшектерін жасауға мүмкіндік береді. Декорация және оларды жаңа бейнелерді жасаудың шығармашылық процесінде қолдануы. Костюм дизайнында безендірудің екі әдісі бар:

- әртүрлі техниканы қолдана отырып жасалған маталар мен киімге арналған материалдарды ою-өрнекпен безендіру;
- әрлеудің түрлері, мысалы, өру, шілтер, аксессуарлар және т.б.

Ою-өрнек костюмнің көркем бейнесін құруда маңызды рөл атқарады. Сәндік мотивтер стилі мен ұлтына қарай бөлінеді. Қолданылатын материалдарға, орындау техникасы мен тәсілдеріне байланысты костюм мен аксессуарларды безендіруде ою-өрнек: кескіндемелік, графикалық, мозайка, рельефті, нақышталған, оюланған, тоқылған, кестеленген, басылған, өрілген, тесілген, тоқылған және т.б. болуы мүмкін.

Маталарға, тоқылған маталарға, тоқыма емес материалдар мен басқа да киім материалдарына арналған ою-өрнектерді дизайн кезінде қолданылған

шығармашылық көздеріне қарай топтарға бөлуге болады. Ою-өрнектердің негізгі топтары: кескінді, гүлді, заттық, геометриялық (жазықтық және көлемдік), аралас, фантастикалық, астральды, каллиграфиялық, техникалық, анималистік, дәстүрлі геральдикалық, пейзаждық, символдық, граффити[1].

Костюмдегі сәндік мотивтердің өмір сүруінің негізгі формалары - рапорттық маталар, купондық өрнек, монокомпозиция және жиек маталар. Костюмді безендіруде ою-өрнектің бірнеше әдісі қолданылады: маталардың өзін және киім-кешек материалдарын ою-өрнекпен өрнектеу және олардың бетін әр түрлі техникада жасалған сәндік өрнектермен безендіру, қосымша материалдарды қолдану арқылы да жасалынуы мүмкін. Маталардағы оюларды тоқу және басып шығару әдістерімен жасауға болады. Тоқыма өрнегінің мысалы ретінде күрделі тоқыма тоқылған маталар, gobelen, жаккардан жасалған мата бола алады. Матаны әрлеудің баспа әдістеріне мыналар жатады: баспа; набойка; ыстық, суық, түйінделген батик; еркін кескіндеме; жібекке батик басып шығару; «Деграде», «граффити», термиялық басып шығару. Маталардың және киімге арналған материалдардың бетін безендірудің көптеген әдістері мен тәсілдерін шартты түрде оларды ұқсас белгілері бойынша біріктіре отырып, екі топқа бөлуге болады[2].

Бұл әшекейлеу әдістері киім материалдарының беткі түрленуімен байланысты. Материалды көмкеру арқылы жасалған ою-өрнектерді қолданудың тәсілдеріне люверстармен әшекейлеу, кесте тігу, шілтер салу, ойып тоқу, макраме жатады. Материалды аурлата отырып жасалған сәндік ою-өрнектер мыналар:

- кесте: қиылысқан тігіс, атлас тігіс, тізбекті тігіс, шнур, моншак, өрілген өрім, мақта, жібек маталарымен тоқылған моншақтар, жылтыр-паэткалармен, қол және машина.кестелеу,жүннен жасалған түрлі-түсті жіптер;
- аппликациялау әдісінде: мата, былғары, күдері, мех;
- негізгі матадан текстуралы ою-өрнек жасау: торлар, «серсакер», «ұсақтау» техникасы, «креш», «вафли», плиссе, гофре.

Киімді безендіруде «Квилт» немесе «құрақ»-техникасының орны ерекше. Матаның түрлі-түсті бөліктерін біріктіріп тігу, олардың көпшілігінде әр түрлі ою-өрнектері бар, сапалы жаңа көркем матаны жасауға болады. Бұл әдістер,тегіс және ашық түсті маталарда тиімді.

Құрақ құрау техникасында тек мақта мата ғана емес, былғарыдан, күдеріден, трикотаждан, түрлі-түсті жүннен («мех мозайкасы») немесе барқыт, атлас, тафтаны да қолдануға болады. Бірдей әдісті қолданғанымен, модельдердің бейнелі шешімі қолданылатын материалдардың айырмашылығы сияқты әр түрлі болады. Халықтық, тарихи және заманауи костюмдердің көптеген үлгілерінің зерттелуі ою-өрнектердің костюмдер дизайнындағы маңызды рөлін сенімді түрде көрсете алады.

Ою-өрнек костюмді немесе оның жекелеген бөліктерін безендіреді, оның беткі қабатын жабады, өзіне назар аудартады, костюмнің көркем-бейнелік шешімін байытады.Ою-өрнектерді әр түрлі әдістерінмен қолданып, дизайнер материалдың қасиеттерін зерттей отырып, костюмнің жеңілдік немесе ауырлық сезімін тудырады.

Сәндік мотивтер костюмді басқалардан ерекшелендіреді (бұл функция сахналық костюм үшін маңызды). Ою-өрнек утилитарлы сипатта болуы мүмкін. Әр дәуірде заманауи костюмнің бейнелі шешімін байыта алатын сәндік мотивтерді кездестіруге болады. Әр дәуір жаңа, ерекше ою-өрнектердің пайда болуымен ерекшеленеді[3].

Джинсы матасының безендірілуін бөлек атап өтуге болады: жібек кесте, страза, жылтыр, былғары және күдері аппликациясы, темір фурнитура. Сонымен қатар, сіз XX ғасыр костюмінің тарихындағы екі кезеңге назар аударғаныңыз жөн, бұл кезде сән әртүрлі әсерлері бар маталар беттерінің текстурасын жасауға бағытталды.

70-жылдары бұл қолдан токуды, түйінделген беттерді, букле, түрлі-түсті маталарды, «ёлочки», «рогожки», металдан жасалған жіптерді, басылған өрнекпен біріктірілген күрделі джаккард оюларын имитациялау әдістері. Соңғы жылдары тоқыма сәндік техникасын қолдануда әр түрлі сәндеу техникаларын бір матаға қабаттастыру үрдісі байқалады, мысалы:

- тоқыма өрнегі, содан кейін кесте, аппликация, моншақ қосып көркемделген сәндік мотивтер;
- термобаспа немесе баспа өрнегі бар маталар мен материалдардағы аппликация;
- матаның бүктелген бетіне басылған өрнек;
- «плиссир» әсерімен материалдың бетіне термиялық басып шығару;
- шілтерді имитациялау, термобаспаны қолдана отырып маталарға айқаспа әдісімен тігу;
- тоқылған матаға басылған өрнек;
- жіппен кесте тігу, бисермен тоқу, кесу және тағы басқа техникалар.

Тоқыма әшекейлеріндегі жаңа сәнді бағытты дамыту үшін өткен кезеңнің сәндік өнері тарихынан алынған мотивтерді, дизайнның әр түрлі бағыттарындағы жалпы даму тенденцияларын және тоқыма материалдарын өндірудің жаңа технологияларындағы жаңалықтарды біріктіру қажет.

Заманауи киім үлгілерін жасауда, оның практикалық мәнін ескере отырып, көбінесе ою-өрнектің стилизацияланған түрін қолданамыз. Мысал ретінде өзіміздің жетекшілігімен «Жібек жолы айшықтары» байқауына дайындалған «Ең үздік жұмыс киім үлгісі» номинациясы бойынша I орынға ие болған «Жаңа ағым» (сурет 1) коллекциясын сіздердің назарларыңызға ұсынамын.

Сурет 1. «Жаңа ағым» атты киім жиынтығы

Сәндік мұраны зерттеу көркемдік талғамды тәрбиелейді, шығармашылық әлеуетті қалыптастырады, шығармашылық қиял мен тапқырлықты дамытуға ықпал етеді, алған білімдерін кәсіби қызметте қолдануға мүмкіндіктер ашады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Бердник, Т.О. Дизайн костюма / Т.О Бердник, Т.П. Неклюдова. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. – 445 с.
2. Косарева. Е.А Мода. XX век. Развитие модных форм костюма. – СПб, 2006 – 465 с.
3. Сафронова, И.Н. Орнаментальные мотивы в дизайне костюма: учебное пособие / И.Н. Сафронова, М.О. Потехина, Л.В. Аксенова. – СПб.: ФГБОУВПО «СПГУТД», 2013 – 71 с.